

הארווארד רוויו ג'ורנל 2005

בעוד 100 ישראלים מתים מדי שנה שלא לצורך (תוצאה מאי ספיקה של איברים שונים בגופם) מגייסים ישראלים אחרים כסף, לקניית כליות באופן בלתי חוקי, בהודו, סין, טורקיה ודרום אפריקה. המאמצים שנעשו בישראל כדי להגדיל את מספר תורמי האיברים, נכשלו. הגיע הזמן להפוך את התשלום עבור איברים לחוקי, על מנת להגדיל את מספר תרומות האיברים בישראל. רופאים, פילוסופים, פילוסופים העוסקים בתורת המוסר ורבנים רבים, מאמינים, שהדבר נכון מבחינה מוסרית. מאמר זה הופיע בכתב העת של אוניברסיטת הארווארד, ה- *Harvard Review Journal*, ומתאר בקווים כלליים את הסיבה להפוך את הסחר באיברים לחוקי, ולהציב אותו תחת פיקוח ממשלתי.

חקיקה קטלנית

רוברט ברמן

052-527-5284; robbyberman@gmail.com

דמיינו לרגע, שאתם חולים במחלה סופנית, ובגופו של אדם כלשהו, טמונה, באורח פלא, תרופת הנגד למחלתכם. אותו אדם יהיה מוכן לעבור ניתוח, על מנת להוציא את התרופה מגופו, אבל רק אם תשלמו לו עבור הכאבים שיסבול, עבור זמן ההחלמה ועבור הסיכון שבניתוח כזה. אתם תסכימו לכך בשמחה, אך ישנו עוקץ אחד בסיפור: חוקי ארצות הברית אוסרים זאת. כתוצאה מכך – תמותו.

ברוכים הבאים לעולם של קריסת מערכות, בו הדרישה לאיברים להשתלה עולה בהרבה על ההיצע, והיכן שקניית איברים להשתלה היא בלתי חוקית. במהלך העשור האחרון, גדל מספר האנשים המחכים לתרומת איברים מ-35 אלף ל-87 אלף איש, בעוד מספר תורמי האיברים נשאר כשהיה. כל הניסיונות להגדיל את שיעורי תרומות האיברים נכשלו.

מתן פיצוי כספי, כתמריץ לתרומות כליה מתורמים חיים, הוא, במקרים רבים, הסיכוי האחרון לחיים עבור 50 אלף אמריקנים המחכים להשתלת כליה. למרות זאת, מכיוון שחוקי ארצות הברית אוסרים על קניית אברים ומכירתם, מתים, מדי שנה, יותר מ-6,500 אמריקנים, מוות שאינו מחויב המציאות.

ב-1984, ללא דיונים רבים בנושא, העביר הקונגרס האמריקני בחיפזון את חוק השתלות האיברים הלאומי (National Organ Transplant Act -NOTA), אשר, בין היתר, הופך כל קניה או מכירה של איברי אדם, למטרת השתלתם בבני אדם, לפשע פדרלי. בחלקו, נחקק NOTA על מנת להגן על אנשים עניים מניצול. באופן אירוני, קרה בדיוק ההפך, והחוק, למעשה, מפלה לרעה את העניים, בשתי דרכים:

ראשית, מכיוון ש-NOTA הפך קניית איבר לבלתי חוקית, הצורה היחידה בה ניתן להשיג איבר להשתלה, בהתחשב בעובדה שהביקוש עולה על ההיצע, היא רכישתו בשוק השחור. מדי שנה, נוסעים כ-300 אמריקנים עשירים

לארצות העולם השלישי, שם אכיפת החוק מחמירה פחות בדרך כלל, על מנת לקנות כליה.

מצד שני, אמריקנים עניים אינם יכולים להרשות לעצמם את מחיר כרטיס הטיסה, לא כל שכן את מחיר הכליה, העולה, ברוב המקרים, על 100 אלף דולר. שנית, בצעד מוטעה של פטרנליזם, מונע NOTA מאנשים עניים את הזכות למכור את כליותיהם, במאמץ "להגן" עליהם מ"שיקול הדעת השגוי" שלהם עצמם. אם הממשל מבקש לפנות לנושא הפער הכלכלי, עליו לספק לעניים גישה טובה יותר לצרכים בסיסיים, כמו שירותי בריאות. בהיעדר יכולת לספק כיסוי בריאותי יסודי, על הממשל לאפשר לעניים לפעול לפי ראות עיניהם. הוצאת מכירת איברים אל מחוץ לחוק לא תתקן פערים חברתיים בסיסיים.

אופיו הלא חוקי וחסר הפיקוח של שוק שחור גדל והולך של סחר באיברים, מתבטא במחירי כליות מנופחים באופן מלאכותי (מחקרים מראים, כי בשוק חופשי, הנמצא תחת פיקוח, ימכרו כליות במחיר של 3,000 דולר במקום ב-100 אלף דולר), במתווכים הנעלמים עם הפיקדון מבלי שסיפקו את האיברים המובטחים, ובעליה בסיכונים הרפואיים, עקב ניתוחים הנערכים בתנאים לא תנאים, במזרח הרחוק ובדרום אמריקה. קניית-איברים-בסתר בימינו, היא ההפלות הלא חוקיות של אתמול.

מבחינה היסטורית, חש הציבור, שתרומת איבר היא מעשה אלוהי, אך מכירתו היא חטא. את המחאות הנשמעות ביותר, אפשר לחלק לשתי קטגוריות: מוסרית ומעשית. במבט ראשון, נראית מכירת חלק מהגוף, מעשה לא מוסרי. אף על פי כן, מתיר חוק אמריקני עכשווי לעשות בדיוק זאת. לגברים מותר למכור זרע, לנשים מותר למכור את הכמות המוגבלת של ביציות שבגופן, ומותר למכור דם ושיער, אשר כולם הופכים את הגוף לסחורה. החלת תקן שונה על תרומת איברים גובלת בחוסר עקביות ולמעשה אינה מוסרית.

ניתן למצוא תימוכין מוסריים לפיצוי כספי עבור תרומת איברים בכמה חוקים דתיים: שלושת הרבנים הראשיים לישראל, שכיהנו בתפקיד בשנים האחרונות, פסקו, כי מבחינה מוסרית, מותר לנתרם להעביר פיצוי כספי לתורם עבור האיבר שתרום, והסבירו, כי צמיחת רווח כלכלי ממעשה זה, לא תגזול מן התרומה מצילת החיים את האיכות המוסרית המקורית שלה.

עניין נוסף הוא, שיש להגן על העניים מפני הלחץ אותו הם עלולים לחוש, שעליהם למכור איבר, כדי לקבל הכנסה כלשהי. ועם זאת, הלחץ עשוי לנבוע ממקורות נוספים, לא רק מצרכים כלכליים. קרוב לוודאי, שקרוב משפחה ירגיש מחויב לתרום איבר "מרצונו" לקרוב משפחה אחר, עקב רגשות אשם שיחוש, או מתוך לחץ שיפעילו עליו קרובי משפחה אחרים. לחצים אלה עלולים להיות קשים יותר מאלה שיחוש אדם עני, בעקבות היאוש הכלכלי שבו הוא נמצא.

ועדיין, הממשל בוחר שלא לאסור על תרומה ממניעים משפחתיים אלטרואיסטיים, המתקיימת על בסיס לחץ שהופעל על התורם. (אם הממשל נחוש בדעתו "להגן" על העניים מלמכור את איבריהם, ביכולתו להפוך את התשלום עבורם לחוקי, ולאסור עליהם מלהשתתף במאגר התורמים ובה בעת, להציע מחיר גבוה יותר עבור איבר, כדי לפתות את המעמד הבינוני למכור איברים. כמובן שגם פעולה כזו מפלה את העניים לרעה.)

שתי התנגדויות מעשיות למתן היתר למכירת איברים מועלות תדיר. ראשית, הממשל אינו מעוניין לעודד אנשים להיחשף לסיכון הבריאות שבניתוח. אך הממשל עושה זאת, על ידי עידוד תרומות איברים אלטרואיסטיות, וקבלת תשלום עבור תרומות אלה לא תגביר את הסיכון שבהן. בנוסף, מוצא הממסד הרפואי שזהו סיכון מתקבל על הדעת (הסיכוי למוות עומד על אחד ל-20 אלף).

שנית, קיימת הדאגה, שחיים ללא איבר כלשהו (לדוגמה, אונת כבד או כליה), יקצרו את תוחלת החיים. אפשר להשקיע דאגה זו על ידי העובדה, שכבד שנחתך לשניים, חוזר לגודלו המקורי ומתפקד להפליא, והוכחות אמפיריות מראות כי ניתן לחיות תוחלת חיים רגילה עם כליה אחת בלבד. בהתאם לכך, חברות ביטוח החרדות מפני סיכונים, אינן מעלות את תעריפי הביטוח למבוטחים אשר תרמו כליה או אונת כבד.

בנוסף, אין זה בלתי מתקבל על הדעת, שהחברה (חברת בני האדם, society) תשלם לפלוני כדי לשאת סיכון בריאותי לשם טובתם של אחרים. דוגמאות להסדרים כאלה הן תוספת סיכון המשולמת לעיתונאים באזורי מלחמה, לכורים, לבוני גשרים, לכבאים, ולמומחי נטרול פצצות.

ל-NOTA הייתה הסמכות להקמת "הרשת המאוחדת לחלוקת איברים" (UNOS – United Network of Organ Sharing), הארגון הממשלתי לכאורה, המחזיק במונופול על רכישת איברים. ארגון זה מתעקש לתמוך במדיניות האיסור למכור, בלי להתחשב בחוסר באיברים ובמספרם הגדל והולך של מקרי מוות הנובעים מכך.

כדי להחמיר את המצב, מערים UNOS מכשולים נוספים, על ידי איסור על תורם לתורם, בהתבססו על השתייכותו הדתית או המוסרית של הנתרם. הארגון דורש ש"השומרוני הטוב" יתרום באופן עיוור ולא ידע דבר על הנתרם, לפחות לא באופן שיניע אותו לתורם. הארגון מאמין, שפעולה בצורה אחרת תהווה אפליה.

אך גישה זו מסירה ביעילות כל תמריץ לתרומה אלטרואיסטית. אך טבעי הוא, שהאדם, מטבעו, ירצה לעזור לאדם אחר השייך לקבוצה עמה הוא מזדהה. העדפת הקבוצה אליה אתה משתייך (בדלנות), היא תופעה חברתית טבעית, וכתוצאה מכך שאין לאנשים אפשרות להפנות את תרומתם כלפי אנשי הקבוצה עמה הם מזדהים, הם פשוט אינם תורמים כלל. UNOS מעדיף לפעול בפנטזיה של עולם נורמטיבי תקין פוליטית, מאשר לפעול במציאות.

למעשה, עקבות הבדלנות נראים לא פחות גם בפעולות חוקיות וחברתיות אחרות. אדם שחור עשוי להוריש את כל נכסיו לקרן המכללה התומכת אך ורק בסטודנטים שחורים, ולאשה הרה מותר "להפלות לרעה" בעת בחירת ההורים המאמצים של תינוקה שטרם נולד. בנוסף על כך, לאנשים מותר לתרום את כל כספם למוסד דתי לפי בחירתם, כגון כנסיה, והם אינם נדרשים, לפי חוק, לתרום את כספם לארגון הצדקה הזקוק לו ביותר, או לחלק אותו בין הדתות השונות.

אם מותר להשתמש בטיעון הבדלנות בעת הקצאת נכסים כספיים, מדוע לא יותר הדבר לגבי נכסיו הגופניים של אדם, במיוחד כאשר תגביר מדיניות זו את שיעור תרומת האיברים באופן כללי? אם היינו מחילים את מדיניות UNOS על סקטור הצדקה, היה הדבר גורם לירידה משמעותית במתן תרומות לצדקה. לתורם יש זכות לבחור את האדם שיקבל ממנו את תרומת הכליה, בדיוק כמו שזכותו לבחור את זה שיקבל את תרומתו הכספית.

ע"י מניעת אמריקנים חולים מגישה לאמצעים העשויים להציל את חייהם, מפיר NOTA את אמנת זכויות האדם (אשר ארצות הברית חתומה עליה), המכירה בזכותו של האזרח לחיים. הפורום הבינלאומי לאתיקת השתלות המליץ להסיר את החרם מעל מכירת כליות מתורמים חיים, עד שתהיה הצדקה טובה יותר לאיסור על עסקאות כאלה. על קריאתם להישמע.

עשרות אלפי אמריקנים מתו שלא לצורך, מפני ש(בארצות הברית) מכירת איברים היא בלתי חוקית, וקיים איסור על תרומת איבר אלטרואיסטית, המבוססת על אמונה דומה או השתייכות לאותו גזע.

ניתן למנוע אבדן חיים מזעזע זה. יש לקרוא תיגר על UNOS להתיר תרומה ישירה ועל NOTA לשנות את החקיקה, על מנת לאפשר פיצוי כספי. תשלום עבור איבר הוא דוחה מוסרית רק עבור אדם, שאינו גווע בניסיון להשיגו.